

הבשורה על פי ריבלין הופכת לתוכנית אופרטיבית: לא כור היתוך, אלא מפגש

הנשיא מוביל תוכנית לבניית שותפות בין המגזרים השונים, שלדעתו תתאפשר רק לאחר הכרה בקיומם של ארבעה שבטים בחברה. "לא צריך לפחד משיח על זהויות", אמר ל"הארץ"

אור קשתי 27.06.2015 08:34

הנאום שנשא לפני כשלושה שבועות הנשיא, ראובן ריבלין, בכנס הרצליה סימן את מוקד פעילותו בשנים הקרובות: קידום ההכרה בקיומם של שבטים נפרדים בחברה הישראלית, בעלי היסטוריה ואג'נדה הרחוקים מחפיפה, וניסיונות ראשונים, עדינים וזהירים, להתמודד עם שינויים אלה, בין השאר במערכת החינוך, במשק ובספורט.

נדמה כי המכנה המשותף לתוכניות השונות, שנועדו לעודד ולחזק את השותפות בין המגזרים, הוא עקרון המפגש — בבתי הספר, במקומות העבודה ובמגרשי הכדורגל. על רקע פוליטיקאים המטפחים את השבטיות ואת היריבות בין הקבוצות בחברה, מציע ריבלין אלטרנטיבה: שותפות של שונים; בניגוד לאידיאולוגיית הפחד של השנים האחרונות, בחרו בבית הנשיא להעניק למהלך את השם "תקווה ישראלית".

ארבעת השבטים שהזכיר ריבלין בנאומו הם החילונים, הדתיים-לאומיים, הערבים והחרדים. "לא צריך לפחד משיח על זהויות", אומר הנשיא ריבלין ל"הארץ", "רעיון כור היתוך, לפיו כל אחד היה צריך לבטל את מה שהיה לו כדי ליצור משהו חדש, התברר במשך השנים כשגיאה מוחלטת. ביטול הזיקות לעבר לא עזר לגיבוש ישראליות. את זו אפשר ליצור רק מתוך מפגש של זהויות ושל תרבויות. זה קשה במיוחד, כי אין אמון בין הקבוצות בישראל, על רקע לאומי, תרבותי או אידיאולוגי. ברור שאם לא נתמודד עם הזהויות השונות, לעולם לא נצליח לקיים את החוויה הישראלית, תמיד נהיה נפרדים".

התוכנית בתחום החינוך, המקדמת מפגשים ושותפויות בין קבוצות חברתיות, כבר פועלת, כך גם קמפיין "מגן הכבוד" בכדורגל, שיגיע לסיומו באוגוסט, כשיוענק אות לקבוצות שהוכיחו כי הן נלחמות באלימות ובגזענות. תחום פעולה אחר, עדיין בשלבי גיבוש, הוא הגברת הגיוון התעסוקתי במקומות העבודה. בכל אחד מהתחומים גיבשו בבית הנשיא רשימת שותפים ארוכה, הכוללת משרדי ממשלה, גופים ציבוריים, נציגי המגזר השלישי, ועוד. נקודת המוצא המשותפת היא השינויים בהרכב החברה. בכנס הרצליה ובהזדמנויות אחרות השתמש ריבלין בהערכות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לגבי הרכב תלמידי כיתה א' ב-2018: 38% מהילדים ילמדו בזרם הממלכתי היהודי, 15% בממלכתית-דתית, 25% בחינוך הערבי, ו-22% במסגרות חרדיות. צריך להשוות זאת לנתונים מלפני כ-25 שנים, בהם עמד הזרם הממלכתי על מעט יותר מ-50% מכלל תלמידי החינוך היסודי, כדי להבין את גודל השינוי הנדרש בתודעה הציבורית: מרוב ממלכתי מוצק שלצדו שלושה מיעוטים, למבנה של ארבעה שבטים, שעם השנים גם צפויים להתקרר זה אל זה בגודלם, למעט אולי הזרם הדתי-לאומי.

"מהשינוי הזה לא ניתן לברוח. התמורות הללו אולי יעוררו בחלקנו נוסטלגיה ל"ארץ ישראל הישנה והאהובה", אבל חווית היחד, מול קומזיץ ישראלי מדומיין, מדורת השבט היא — כבר לא תשוב", אמר ריבלין בכנס הרצליה, "מבנה הבעלות על החברה הישראלית ומדינת ישראל משתנה לנגד עינינו". במצב כזה, אי אפשר להתייחס לציבור הערבי כ"זעזעביז", להכריח חרדים להתגייס לצה"ל, או לטעון שבניכוי הערבים והחרדים מצבה ישראל מעולם לא היה טוב יותר.

"יש אנשים שחושבים שאפשר להתעלם מהמציאות", אמר השבוע ריבלין, "אני לא חושב שכדאי לאמץ את השיטה של בת היענה, שמרוב פחד טומנת את הראש באדמה. נועדנו לחיות יחד, כל השבטים. השלב הראשון הוא להכיר במציאות. לכן החלטנו לעודד את המפגשים בין הקבוצות". בתחילת החודש העניק ריבלין את "אות הנשיא לחינוך לשותפות" לארבעה תיכונים — בית הספר הרב תחומי עמל חדרה, אולפנת גילה בבית שמש, התיכון המקיף במג'ד אל-כרום ותיכון הרטוב בצרעה, אשר נבחרו מתוך כ-140 בתי ספר על-יסודיים שהגישו את מועמדותם. עבור תוכנית שגובשה יחסית במהירות והוגדרה מראש כניסוי, מדובר במספר מרשים. הפרויקט זכה לשיתוף פעולה מצד משרד החינוך, בתקופת הדמדומים שבין שי פירון לנפתלי בנט, ומצד פורום דב לאוטמן למדיניות החינוך.

במקביל לחלוקת האות השנה, ריכז בית הנשיא צוות אשר גיבש את התפיסה החינוכית שבבסיס הרחבת התחרות בשנת הלימודים הקרובה (תשע"ו). רשימת הפרמטרים לקבלת האות, המתפרסמת כאן לראשונה, כוללת בין השאר הכשרות למורים בנושא מאבק בגזענות; מורים ממגזרים שונים המלמדים בבית הספר; מפגשים מתמשכים ושיתוף פעולה בין צוותים ממגזרים שונים; מקצועות שנלמדים במשותף ומפגשי תלמידים מקבוצות שונות; קביעת שעות שבועיות במערכת לטובת חינוך לשותפות; לימודי ערבית מדוברת; ומתן ביטוי לשותפות בשגרת הלימודים ובסביבת בית הספר — למשל באמצעות ציון חגים של קהילות שונות. בגיבוש המתווה השתתפו נציגים רשמיים של משרד החינוך, ביניהם האחראים על הוראת האזרחות ומדעי החברה, אנשי קרנות ועמותות, וגם שישה מורים מתיכונים ברחבי הארץ, חברי "תנועת המורים" — גוף צעיר, בריא ורענן יותר מאשר שני הארגונים האחרים, הסתדרות מורים וארגון המורים.

אחת מהנחות המוצא של הפרויקט היא שהתלמידים בישראל אינם לומדים וגם לא ילמדו יחד במערכות חינוך משותפות. נדמה כי הרציונאל איננו ניסיון לטשטש ולהחליש את הזהות של כל אחד מהשבטים הישראליים, אלא להיפתח לקולות שונים, גם אם מתנגשים. מפגש משמעותי כזה בין ילדים ובני נוער יכול להתרחש רק במערכת החינוך ורק על ידי מורים: אף גורם אחר לא ייקח זאת על עצמו. תוכנית הפעולה בשנת הלימודים הבאה עדיין לא הושלמה לחלוטין, אבל בדיונים הנערכים בשבועות האחרונים מסתמנים כמה כיוונים: כל מנהל שיצטרף לתוכנית יתחייב לבקר פעם אחת בבית ספר אחר, עדיף גם ממגזר אחר, ויחבר דו"ח על פעילות אותו מוסד בהקשר של חינוך לשותפות; יוקם אתר אינטרנט להצגת בתי הספר ופעילותם; יאורגנו כנסים אזוריים למנהלים ולמורים; ייערכו השתלמויות מורים, ועוד. תנאי ההצטרפות לתוכנית יהיו רחבים ככל האפשר, אך הקריטריונים לקבלת אות הנשיא יוקשחו. כך למשל יידרשו המנהלים להוכיח פעילות עקבית ושיטתית, בה משתתף אחוז ניכר מבין התלמידים והמורים. שאלה אחרת היא האם לפתוח את הפרויקט גם לבתי ספר יסודיים. זהו ניסיון לגבש "מועדון חברים" של אנשי חינוך המחוייבים למפגשים ולשותפות, הנהנה מחסותו של נשיא המדינה, ולא פחות חשוב — שחבריו תומכים אחד בשני.

מבחינת אנשי הנשיא, מנהלי בית הספר הם קהל היעד של התוכנית לחינוך לשותפות, בדומה למנהלים של מועדוני הכדורגל, המתמודדים עם גזענות ואלימות במגרשים, ומנכ"לי החברות שיידרשו לקבל יותר עובדים מיותר קבוצות שונות בחברה. משרד החינוך שותף משמעותי בתוכנית שמוביל בית הנשיא. ההפרדה הזו חשובה לשני הצדדים. "אנחנו לא מחליפים את משרדי הממשלה ולא עוסקים במדיניות, אלא מחבקים ומעצימים עשייה קיימת", אומרת רוני אלון, יועצת בכירה של ריבלין, "עם זאת, הנשיא לקח על עצמו גם לקדם שינוי תודעתי, ולרתום לכך את כל מי שמוכן לצאת למסע הזה. הנאום בכנס הרצליה לא היה רק הצהרות: הוא תיאר את תוכנית העבודה שלנו".

בנאום בתחילת החודש נזהר ריבלין מלפרט את משמעותה של השותפות החדשה שהוא מנסה לקדם בין המגזרים השונים. "גם אם אין זה מתפקידי להכתיב את התשובות, הרי שמתפקידי ומחובתי כנשיא מדינת ישראל לשאול את השאלות, ולדרוש את הדיון ואת התשובות. ואני אמשיך לעשות זאת, מעל לכל במה, ובכל מקום; מכל שבט בתוכנו, ומכולנו גם יחד", אמר אז ריבלין.

דוגמה לדיון כזה נתן ריבלין כמה ימים קודם לכן, בכנס בגבעת חביבה אשר הוקדש לחיים משותפים ליהודים ולערבים. "כפי שהוא איננו נדרש לוותר על עברו ומורשתו. על הציבור היהודי יהיה להכיר בכך שהציבור הערבי הוא בשר מבשרה של הארץ הזאת, ציבור מגובש בזהות ותרבות קולקטיביים", אמר הנשיא, "באותה מידה, אסור שהתודעה וההיסטוריה הפלסטינית יוגדרו ע"י התנגדות לציונות או לעם היהודי... משימת בניית האמון בין הציבור היהודי לערבי איננה משימה של 'השמאל' או של מחנה פוליטי כזה או אחר. זוהי משימה של כל מי שהארץ הזאת יקרה לו".

הנאום בגבעת חביבה כלל גם ציטוט מהמשורר הפלסטיני מחמוד דרוויש, תמיכה בלימודי הערבית המדוברת, ביטול הציפייה היהודית כי ערבים ישירו את ההמנון בעיניים נוצצות, לצד ציפייה לגינוי ברור של "אותם אלה מקרב הציבור הערבי הממשיכים לחבור לגרועים שבאויבנו". מבט מורכב כזה הוא אתגר למערכת החינוך, במיוחד בתקופה בה שרים וח"כים מתחרים בראייה חד-מימדית. וכאשר חוזר ריבלין ומדגיש כי חזון החיים המשותפים צריך להתייחס "לא רק לילד מתל אביב ולילדה מכפר קאסם, אלא להם, יחד עם הילד מבני ברק והילדה מבית אל", המשימה הופכת לקשה עוד יותר.